

Azîz Mahmud Hüdâyî'de Mi'râc Neş'esi

PROF. DR. AHMED YÜKSEL ÖZEMRE

Araştırmacı - Yazar

Mi'râc Nedir?

Mi'râc insanın, bedeninin ölümü vuku bulmadan önce, Yaradan'ına visâlinin yâni kavuşmasının idrâkını yaşamasıdır. Bu, hayâl ve vehimden âzâde, Cenâb-ı Hakk tarafından lutfedilen otantik ve ontolojik bir mânevî tecrübedir. Bu mânevî tecrübe esnâsında insan esfel-i sâfilînin idrâkinden Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna yükseltilerek *Ashna* rücû' ettiğine, kendi *katresinin* Hakk'ın *Zât ummânında*, ya da *zerresinin* O'nun *Nûr'*unda yok olarak, fânî olduğunun idrâkinde iken, aslında bizâtihi Hayy ve Bâkıy olduğuna şâhit olur. İşte bu, Kur'ân'da *Yakıyn* kelimesiyle ifâde olunan hâldir. Bu keshbî değil vehbî bir hâdisedir. Cenâb-ı Hakk bunu dilediği kuluna lûtfeder. İlk mi'râc irâdî değil, gayrı irâdîdir. İlk defâ mi'râc'ı gerçekleştiren kimse havsala'nın ihâta edemediği bu olayın Celâl'inin ve Cemâl'inin dehşet ve letâfeti karşısında böyle bir olayın bir daha zuhur etmesini ihtirâsla arzular. Bu muazzam olayın bahşettiği mânevî zevk ve hayret dünyevî hiçbir zevk ve hayretle kıyaslanamaz. Ancak Cenâb-ı Hakk seçtiği bâzı kullarına bu ilk mi'râc'dan sonra istedikleri zaman huzûruna ref olunmalarına izin vermektedir.

Kendisine mi'râc lutfedilen kimseye “velî” ya da “evliyâ” denilir. Arapça bir kelime olan velînin Türkçe'deki karşılığı “dost”tur. Velâyet'in olmazsa olmaz şartı mi'râc'ın gerçekleşmiş olmasıdır. Demek ki kendisine mi'râc lutfedilen kimse “*Allah'ın Dostu*” olmaktadır. Bir hadîs-i kudsîde: “*Benim velîlerim kubbelerimin altında gizlidir*” denilmektedir. Velî, çok istisnâî hâller hâriç, kendisinin velî olduğunu ve mi'râc esnâsında Cenâb-ı Hakk ile arasında vuku bulan harîmiyyeti aslâ dile getirmez; mi'râc'ını bir öğrenmeye ya da bir iddiaya, dâvâyâ mesned ve siylesi kılmaz. *Mi'râc'ın edebi budur.*

Kabe minyatürü

Mi'râc öylesine sırlı bir hâdisedir ki Cenâb-ı Hakk bâzı velî kullarını bu olayın idrâkinden dahî setreder; yâni velî olduğunun idrâkinde olmayan velîler de vardır. Kezâ öyle velîler vardır ki ilk defa mi'râc'a mazhar olduklarında bu yaşadıklarının bir mi'râc olduğunu idrâk etmezler de daha sonraki bir mi'râc'larında bu olayın ve öncesinin idrâki kendilerine verilir.

Mi'râc'da Cenâb-ı Hakk kuluna çok lutfda ve ikrâmda bulunur; ona *yakıyn* ve *hikmet* verir ve *Esmâ'ü-l Hüsnâ*'sı ile bezeyerek tekrar esfel-i sâfilinin idrâk düzeyine *rahmeten irsâl eder*. İlk mi'râc'ını yapanlarda genellikle büyük bir cezbe zuhur eder. Eğer bu cezbe hazmedilemezse, Hallâc-ı Mansûr misâlinde olduğu gibi, garib hâller ve herkesin kolaylıkla hazmedemeyeceği bir takım şathiyât-ı sôfiyâne zuhur eder.

Her velî cezbesini hazmedebilmek için bu hâlimden anlayan bir mürşide muhtaçtır. Cezbesini hazmeden bir velî ise mi'râc'ında kendisine ne lütfedilmişse bu şehâdet âlemine yeniden irsâl edildikten sonra onu izhâr etmeğe başlar. Eğer ilm bahşedilmişse ilm-i ledün'ü ehline tevdi eder. Eğer eş-Şâfi' ismi gâlib kılınmışsa maddî ve mânevî şifâ dağıtıcı olur. Eğer er-Rabb ismine mazhar kılınmışsa kâmil bir mürebbi'-i mânevî olur, *ve ilh...* Bunun ötesinde velî bu şehâdet âleminin esrârı artık kendisine gizli olmadığından bütün bu âleme ve bu âlemedekilere "*Fe eynemâ tüvellû, fe semme vechullâh*" âyetinin medlûlünün gerektirdiği biçimde hep bir *Rahmânî nazar* ile bakar. Anlayana bu, O'nun en mütebâriz vasfıdır.

Cenâb-ı Hakk'ın velî kullarına Mi'râc'da bâzen lutfettiği bir husûs daha vardır. O da mi'râc'dan sonra bu velî kulların herhangi bir olay hakkında sarf ettikleri

sözlerin kaderin hükmüne paralel olması keyfiyetidir. Avâm bunu müşâhede ettiği zaman bu zevâta sanki “bütün bu olaylar, onlar, bunların böyle olmasını irâde ettikleri için böyle tecellî ediyorlarmış” zannıyla kutupluk izâfe eder.

Mi’râc sübjektif bir olaydır; bunu objektifleştirmek mümkün değildir. Onun için herhangi bir kimsenin evliyâ olduğunu ifâde etmek ancak bir hüsn-i zandan öteye geçemez. Filâncanın büyük bir evliyâ olduğunu şiddetle iddia edenleri bir ân için durup düşünceye sevk eden ve verilmesi gereken en iyi cevap: “*Bu zâtın evliyâ olduğunu nereden biliyorsunuz? Yoksa mi’râc’a beraberce mi çıktınız?*” olmalıdır.

Bununla berâber mi’râc’ı yaşayanların bir kısmı cezbelerini söndürmek ve hem gönül ehli kimseleri mi’râc’ın künhüne âşinâ kılmak hem de mi’râc’dan sonra kavuştukları hâlete, *mi’râc neş’esine* işâret etmek üzere şiirlerinde, nefeslerinde, ilâhîlerinde yaşamış oldukları bu mânevî tecrübeye ve bunu izleyen devreye şu ya da bu şekilde temâs etmekten de kendilerini alıkoyamazlar. Fakat bu olay gerçekte söz kalıplarına sığmadığı, tam anlamıyla dile getirilemediği için de sâdece istiârelere sınımlır. Bundan ötürü mi’râc’ı, hakkıyla, ancak yaşayan bilir. Bununla berâber bunu şiir ve nefesle dahî paylaşmaktan tevakkıy eden çok çok sırlı velîler de vardır.

Hüdâyî Dîvânı’nda Mi’râc Neş’esi

Azîz Mahmud Hüdâyî (1541-1628) *Dîvânı*’nın büyük bir bölümü sâdece onun mi’râc neş’esini aksettirmektedir. Bu Dîvân’daki şiirlerden yalnızca birinin bir mısraı bu olayın bizzât yaşanmış olduğuna delâlet etmektedir:

Şu cân kim sırr-ı ev-ednâ’ya erdi¹,
Beğim ol matlab-ı a’lâya erdi,
Safâ-i zirve-i ulyâya erdi,
Riâyet eyleyen saff-ı niâli.

Bakıp kalma nüküş-i kâinata!
Çalış ma’nâya, er bâkıy hayâta!
Hüdâyî vâsıl oldu nûr-i Zât’a;
Geçen âşık Celâl’i vü Cemâl’i.

Bu mi’râc’dan sonra Hüdâyî yeni bir mi’râc özlemine de şu türlü dile getirmektedir:

Yine gönlüm Dost illerin özledi,
O illere bir kez dahi varam mı?
Dost dîdârın bizden yeter gizledi,
Bir gün ola hûb cemâlin görem mi?

Hüdâyî diğer şiiirlerinde ise Mi'rac'ın mâhiyetini ve hâlâtını istiârelerle tasvîr etmekte, mi'râc'ın vukuuna özlemini dile getirmekte ve mi'râc'ı gerçekleşen bir kimsenin nelere nâil olacağını coşkulu bir dille anlatmaktadır.

İlk üç beyiti vahdet âleminde nüzûlü son dört beyiti de insân âleminde Hakk katına mi'râc'ı anlatmakta olan şu nefesi de ilgi çekicidir:

Ezelden aşk ile yanageldik²;
Hakikat şem'ine pervâne geldik.

Tenezzül eyleyib vahdet ilinden,
Bu kesret âlemin seyrâna geldik.

Fermân ile bunca avâlim,
Gezerken âlem-i insâna geldik.

Fenâ buldu vücûd-i fânî mutlak;
Bıraktık katreyi ummâna geldik.

Nemiz ola Hudâyâ³ Sana lâyıık
Hemân bir lûtf ile ihsâna geldik.

Umarız irevüz bâkıy huzûra,
Civâr-ı Hazret-i Rahmân'a geldik.

Geçib âhir bu kesret âleminde,
Hüdâyî halvet-i Sultân'a geldik.

Burada insanın Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna çıkışını remzeden "katre-ummân", istiâresi önem taşımaktadır. Bu istiâreye ve buna benzer "katre-bahr", "katre-deryâ", "zerre-âfitab", "zerre-hurşîd" ve "zerre-şems" istiâreleriyle daha başka nefeslerde de sık sık karşılaşırız:

Güneşden nûr alıb zerre,
Ola kim bahr ola katre,
Gidib usr, erile yüsre;
Hudâ zulmâtı nûr ede!

* * *

İstersen deryâ edersin katreyi
Kudretin hurşîd eder her zerreyi
Cümle âlem Senden alır behreyi
Hep Senindir Pâdişâhım hep Senin

* * *

Varlığın eyle zâil!
Olagör Hakk'a vâsıl!
Geç katreden ey gâfil!
Bahr ile ummân gelsin!

Her kim ki katreden bahre eriřti,
Kapıdan bakarken sadre eriřti.
Hüdâyî, řüphesiz kadre eriřti,
Hakk'ın ihsânına erüb gelenler.

Hurşîde atub zerreyi,
Bedr-i temâme lem'ayi,
Deryâya salub katreyi,
Ummân ederler Hû ile.

Nice bir ehl-i kıyl u kâl olalım,
Bedre irgür yeter, hilâl olalım,
Vâsıl-ı Şems-i bîzevâl olalım,
Sâkin-i suffice-i kemâl olalım!...

Sâlik bula ümidi,
Zerre bula Hurşîd'i,
Bulmağa bu tevhîdi,
Gel Hû diyelim yâ Hû.

Varlığın eyle zâil,
Olagör Hakk'a vâsıl,
Geç katreden ey gâfil,
Bahrile ummân gelsin

Ey katreyi ummân eden,
Ey nutfeyi insân eden,
Ey dertlere dermân eden,
Senden meded, Senden meded.

Geç Hüdâyî sûret-i mânâyı gör!
Katreyi ko, lücce-i ummâna bak!

Hüdâyî eriřtir feth-i bâbe,
Varalım hazret-i ni'mel maâbe,
Geçür zerrâtı, iregör âfitâbe,
Efendi katreden deryâyı iregör!

Mi'râc'da katre yalnızca ummân olmamakta, ya da zerre yalnızca âfitâba ermemekte fakat kul aynı zamanda Kadîmî Yâr'a erip Nûr-i Kadîm'i (yâni öncesi olmayan Nûr'u) görüp Envâr-ı Zât'a da garkolmaktadır:

Gönül verme nüküş-i kâinâta,
Geçip fânîden ir bâkıy hayâta,
Safâ bul gark olup envâr-ı Zât'a,
Yürü bülbül kadîmî âşiyâna!

Sıdk ile gir yoluna dildârın,
Bezl et ol matluba cümle vârın,
Ârif ol, görme yüzün ağıyârın,
Gör cemâlin kadîmî Yâr'ın!²

Zulmet-i gafleti dilden süregör,
Aç gözün Nûr-i Kadîm'i göregör,
Kasdedib Hakk'ı Yakıyn'e iregör,
Tâ kemâle erişe ikrârın!

Âkil ol, hayr işi ta'cil eyle,
Evliyâ hâlini tahsil eyle,
Fânîyi Bâkıy'e tebdil eyle,
Bîhisab Iss'ı ide bâzârın!

Özetlemek gerekirse, Hüdâyî'ye göre: İnsânın mi'râc'a mazhar olması tıpkı katrenin ummânda, zerrenin şemsde, insanın Zât Nûru'nda fenâ bulmasına benzer şekilde, *izafî varlığının zâil olmasıdır*. Bu fenâ, mücerred anlamda fânî olmak değildir; bu bir anlamda *aslen bâkıy* olmaktır. Bu “fenâ ender fenâ” ve “bekâ ender bekâ” makâmıdır. Yâr'ın vechini idrâk ettiren bu olay Yakıyn'ın da ne olduğunu idrâk ettiren kemâlin ta kendisidir. Böylece her zerre tıpkı güneş gibi nûrlu ve kudretli olur. İşte evliyâların hâlleri böyledir, vesselâm!

DİPNOTLAR

¹ Vezni: Mefâilün + Mefâilün + Feülün.

² Vezni: Mefâilün + Mefâilün + Feülün.

³ Hudâyâ: Ey Hudâ!